

ЦІННОСТІ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ В АКсіОСФЕРІ ЛЮДИНИ

У статті акцентовано увагу на поняттях «цінність», «аксіологія», «педагогічна аксіологія»; подано філософське та педагогічне визначення категорії «цінність». Розглянуто різноманітні класифікації цінностей в історії та на сучасному аксіоспросторі.

Ключові слова: цінності, педагогічні цінності, аксіологія, педагогічна аксіологія.

Статья акцентирует внимание на понятиях «ценность», «аксиология», «педагогическая аксиология»; дает определение категории «ценность» с философской и педагогической точек зрения. В статье рассматриваются различные классификации ценностей в истории и в современном аксиологическом пространстве.

Ключевые слова: ценности, аксиология, педагогическая аксиология, педагогические ценности.

The article focuses on the notions of «values», «axiology» and «pedagogical axiology»; gives philosophical and pedagogical definitions of the concept of values. Different classificatory schemes of values in the human history and modern axiological sphere are described in the article.

Key words: values, axiology, pedagogical values, pedagogical axiology.

Вступ. Цінність – соціально-філософська категорія, що позначає позитивне чи негативне значення явищ природи, продуктів суспільного виробництва, форм суспільної організації, історичних подій, моральних учинків, духовних витворів людства, окремого суспільства, народу, соціальної групи чи особи на конкретному етапі історичного розвитку. Поняття «цінність» відображає один із найсуттєвіших моментів практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та іншими людьми. Збільшення й наростання якісної різноманітності людських потреб у процесі історичного розвитку суспільства, поява нових засобів задоволення їх внаслідок науково-технічного прогресу та змін у соціальних відносинах спричинюють глибокі зрушення у сфері людських цінностей. Провідним фактором розвитку цінностей, їхніх якісних змін і кількісного нагромадження є соціально-історична практика [3].

Мета статті – дослідити розвиток поняття цінність як філософського та педагогічного терміну на різних історичних етапах розвитку людства, класифікувати цінності відповідно до їх природи, моральних та матеріальних людських потреб, їх місця в реальному світі.

Теорія цінностей, або аксіологія це – філософське вчення, яке з'ясовує природу та спосіб буття людських цінностей, класифікує їх, встановлює та обґрунтовує їхню ієрархію. Першу

спробу надати поняттю цінності філософського значення зробили стоїки. Проте, безпосереднім поштовхом до розвитку теорії цінностей було вчення І. Канта про регулятивні принципи практичного розуму. У 2-ій половині 19-го століття проблема цінності набула самостійного значення і стала центральною у філософії неокантіанства. Багато філософських течій претендують на розробку своїх цінностей [7].

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення аксіології: вчення про природу цінностей, їх місце в реальному світі, зв'язки різних цінностей між собою, з соціальними та культурними факторами, а також структурою особистості [2].

Аксіологія пов'язана з цінностями [6] і поділяється на 2 галузі знань – етика та естетика. Етика має справу з моральними цінностями і певною поведінкою. Естетика розглядає цінності в красі та мистецтві.

Аксіологія з'ясовує і досліджує якості та властивості предметів, явищ, процесів, які здатні вдовольняти потреби, інтереси та бажання людей. Функція аксіології як філософської дисципліни полягає у з'ясуванні цінностей як певних смислоутворюючих засад людського буття, які зумовлюють спрямованість та мотивування життєдіяльності особистості – ціннісні орієнтації [2].

Розуміння ціннісних категорій педагогічних явищ складається під впливом загальної аксіології. В основі педагогічної аксіології лежить розуміння і утвердження цінності людського життя, виховання і навчання, освіти в цілому та педагогічної діяльності. Значимою цінністю є ідея всебічно і гармонійно розвинутої особистості, що пов'язана з ідеєю справедливого суспільства, яке здатне реально забезпечити кожній людині гідні умови для максимальної реалізації закладених у ній можливостей [5].

Педагогічна аксіологія – це самостійна галузь педагогічних знань, яка розглядає освітні цінності з точки зору самооцінки людини та здійснює ціннісний підхід до освіти на основі визнання цінності самої освіти. Педагогічна аксіологія досліджує цінності, які треба формувати у вихованців. **Предметом педагогічної аксіології** є формування ціннісного ставлення, ціннісної свідомості, ціннісної поведінки особистості. Педагогічна аксіологія аналізує історичний розвиток педагогічної теорії та освітньої практики з позиції теорії цінностей, ціннісних основ освіти. Ця наука визначає ієрархію цінностей освіти, відображає її цілі, завдання, зміст та основні функції [1].

З педагогічної точки зору проблему цінностей вивчали Ш. Ф. Амонашвілі, Є. В. Бондаревська, Б. С. Гершунський, М. Г. Казакіна, Н. Д. Нікандров, Л. І. Новікова та інші. Проблему ціннісних орієнтацій у своїх працях висвітлювали І. С. Кон, А. Маслоу, С. І. Рубінштейн, В. П. Тугарінов, Н. Є. Щуркова, О. Дробницький, В. Г. Гінецинський. Зміст загальнолюдських цінностей досліджували Л. Вигоцький, К. Обуховський, Л. Колберг, Л. Божович, М. Яценко, І. Мартинюк та інші. Лихачов Б. Т. запропонував класифікацію цінностей виховної системи. Цікаві дослідження сучасної аксіосфери проводять Л. Ф. Михальцова, В. О. Сластьонін, В. О. Огнєвюк, І. А. Зазюн, В. В. Крижко, І. Є. Ткач, В. П. Зінченко, А. Є. Кондратенков та інші.

Аналіз філософської літератури показує, що вперше поняття **цінність** згадувалося в науковій лексичі в 60-х роках XIX століття, коли зріс інтерес до суб'єктивного фактору, до проблем людини, моралі, гуманізму. У міжнародній енциклопедії соціальних наук зазначено, що концепція цінності вперше згадується в теорії праці, яку розробили англійські економісти А. Сміт та Д. Рікардо.

Поняття «цінність» поєднує в собі три основні значення:

- предметні якості явищ, в основі яких лежить практичне та емоційне ставлення людини до них;
- моральні категорії, які характеризують психологічні риси людини;
- соціальні явища, що описують відносини між людьми [7].

Цінності поділяються на позитивні та негативні, реальні й потенціальні, безпосередні й

опосередковані, абсолютні та відносні, соціальні, моральні, естетичні, наукові, релігійні, тощо.

На початку 20-го століття у працях «Загальна теорія цінностей» та «Сфера цінностей» Р. Б. Перрі надав таку класифікацію цінностей: складні-прості, позитивні-негативні, скриті-активні, розвинені-нерозвинені, істинні-псевдоцінності.

Під впливом аксіологічних ідей 90-х років XX століття в Росії утворилося розуміння ціннісних характеристик педагогічних явищ. Аксіологічні характеристики педагогічної діяльності відображає її гуманістичний зміст. Сластьонін В. А. класифікував цінності за рівнем існування:

- особистісні;
- групові;
- соціально-педагогічні [4].

Яров В. А. виділяє такі цінності як:

- термінальні (цінності-цілі) – творчість, любов, свобода, краса, пізнання, мудрість, робота, друзі, родина, активна життєва позиція, впевненість в собі, самостійність, здоров'я;
- інструментальні (цінності-засоби) – освіченість, життєрадісність, вихованість, воля, чесність, раціоналізм, самоконтроль, відповідальність, воля, акуратність, сміливість, тощо.

За В. П. Тугаріновим цінності діляться на:

- цінності життя – життя, здоров'я, життєві радості, спілкування з іншими людьми;
- цінності культури – матеріальні та духовні;
- соціально-політичні цінності – суспільний порядок, мир, безпека, свобода, справедливість, рівність, людяність [8].

Анісімов С. Ф. виділяє

- абсолютні цінності, які мають значення для людей – життя, здоров'я, прогрес, знання, справедливість, гуманність, духовність людини;
- релятивні (відносні) цінності, які змінюються і залежать від історичних та класових позицій – політичні, ідеологічні, релігійні, моральні, класові;
- антицінності або псевдоцінності – смерть, хвороби, голод, деградація людини.

Болгарський дослідник В. Момов [4] описує таку ієрархію цінностей

- цінності-цілі;
- цінності-ідеали;
- цінності-бажання;
- цінності-повинності.

Досліджуючи ціннісні орієнтації школярів, Є. Ф. Яценко встановив таку субординацію цінностей:

- цілі – сутність життя;
- характерні риси особистості.

До першої групи цінностей належать: родина, любов, цікава робота, професійна довершеність, матеріальне забезпечення, пізнання, творча діяльність, духовне спілкування, краса, духовне здоров'я, статус особистості, патріотизм. До цінностей особистісних характеристик належать: вміння заробляти гроші, гуманізм, порядність, цілеспрямованість, працездатність, раціоналізм,

професіоналізм, чесність, вміння бути життєрадісним, громадська позиція.

Класифікація цінностей В. Н. Сагатовського об'єднує цінності, виходячи із різноманітних видів діяльності:

- утилітарні – користь;
- пізнавальні – істина;
- управлінські – порядок;
- моральні – добро;
- естетичні – краса;
- споживчі – задоволення;
- творчі – зміст.

В педагогічній літературі загальнолюдські моральні цінності поділяються на дві групи:

- цінності життєвої свідомості – основні моральні цінності – добро, порядність, скромність, тощо
- Земля – дім людини – земля людей і живої природи, Батьківщина, родина, знання, культура, світ, людина [5].

Одним із перших у педагогічній науці проблему цінностей освіти проаналізував Н. Нікандров, пояснюючи увагу до педагогічної аксіології

наявністю соціальної кризи, яка виражається у занепаді моралі та підміні духовних цінностей сурогатами. Серед великої кількості цінностей він виділяє дві основні групи: загальнолюдські (моральна основа людської поведінки, цінності-чесноти) та національні – духовні коріння України (любов і повага в родині, самобутні культурні традиції, соборність, колективізм, щедрість душі, патріотизм, ідеї православ'я).

Висновки. Таким чином, у суспільстві існують різноманітні напрями класифікації цінностей, які по-різному трактують їх природу. Цінності виступають одним із основних мотивів поведінки людини, свідомого ставлення до навколишнього світу. Проаналізувавши спеціальну літературу, слід підкреслити важливість духовно-моральних загальнолюдських цінностей, на які необхідно звернути увагу і націлити студентів у процесі навчання. Система цінностей складає фундамент освіти та виховання, тому розробка ціннісного каркасу освіти, системи пріоритетних цінностей є важливим кроком на шляху удосконалення системи освіти, розробки стратегії її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренкою – Київ : «Либідь», 1997.
2. Філософський словник соціальних термінів / [під загальною редакцією В. П. Андрущенка]. – Київ, 2005.
3. Философский словарь / [под редакцией И. Т. Фролова] – Москва : Политическая литература, 1987.
4. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию / В. А. Сластенин, Г. И. Чижакова. – Академия, 2003.
5. Сластенин В. А. Гуманистическая парадигма педагогического образования / В. А. Сластенин // Магистр. – 1995. – № 5.
6. Памела Фаріс. Університет Північний Іллінойс, Brown and Benchmark publishing, «Teaching, Bearing the Torch» 1996, 468 с
7. Михальцова Л. Ф. Феномен понятия «ценность» и его генезис в психолого-педагогических исследованиях / Л. Ф. Михальцова // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 5.
8. Ильин В. В. Аксиология / В. В. Ильин. – Москва : Издательство Московского университета, 2005. – 216 с.

Рецензенти: Гришкова Р. О., д.пед.н., професор;
Запорожець Г. В., к.пед.н., доцент.

© Казьмірик С. М., 2012

Дата надходження статті до редколегії 03.12.2012 р.

КАЗЬМІРИК Світлана Михайлівна – старший викладач кафедри англійської мови.

Коло наукових інтересів: цінності людини в сучасному суспільстві та в історії філософії, педагогічна аксіологія.